

CROSSERS BORSSING

METODIKA VZDĚLÁVACÍHO WORKSHOPU
PRO PEDAGOGY A PRACOVNÍKY ŠKOL

SDRUŽENÍ PRO INTEGRACI A MIGRACI, O.P.S.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha - půl rustu ČR

METODIKA VZDĚLÁVACÍHO WORKSHOPU PRO PEDAGOGY A PRACOVNÍKY ŠKOL

Sdružení pro integraci a migraci, o.p.s. 2018

Autoři: Kateřina Dederová, Magda Faltová, Marie Konrádová,
Hana Mlynářová, Dana Moree, Jana Vlastníková

Editace: Anna Grušová

Grafické zpracování: Martin Málek

Tisk: Tygr u Stromovky s.r.o.

www.migrace.com

© SIMI, 2018

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION

OBSAH

1. ÚVOD	
1.1. Projekt Crossing borders	5
1.2. O organizaci Sdružení pro integraci a migraci (SIMI)	5
1.3. Metodika pro pedagogy a pracovníky škol	5
1.4. Proč se ve školách zabývat migrací	6
2. WORKSHOPY PRO PEDAGOGY	
2.1. Cíl workshopů pro pedagogy	7
2.2. Pro koho je workshop určen?	7
2.3. Přípravné setkání na školách zapojených do projektu	7
3. JEDNOTLIVÁ TÉMATA WORKSHOPŮ	
3.1. Lektoři	8
3.2. Základy problematiky migrace, včetně úvodu do současné uprchlické situace (Magda Faltová)	9
3.3. Zvyšování interkulturních kompetencí učitelů – ujasnění běžných etnocentrických předsudků, komunikačních omylů a potřeb migrantů (Dana Moree)	21
3.4. Co je to interkulturní práce? (Jana Vlastníková)	24
3.4.1 Příklady dobré praxe interkulturních pracovníků	26
3.5. Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem (Hana Mlynářová)	29
4. DOPORUČENÍ ÚČASTNÍKŮ WORKSHOPŮ	35

1. ÚVOD

1.1. PROJEKT CROSSING BORDERS

Jako reakce na současné extremistické, xenofobní a rasistické postoje části české veřejnosti vznikl projekt Crossing borders, financovaný z prostředků ESF v programu Praha – pól růstu, který realizuje Sdružení pro integraci a migraci (SIMI). V jeho rámci SIMI usiluje o **zvýšení povědomí o skutečných příčinách a důsledcích migrace, a to na příkladech konkrétních osob, jejich životních příběhů a zkušeností z procesu integrace, které žákům zprostředkuje přímo na pražských školách formou seminářů a setkání s migranty při workshopech**. Projekt je zároveň vytvořen na míru požadavkům těch škol, které projevily zájem o spolupráci, aby mohly rozvíjet způsobilost nejen žáků a studentů, ale i pedagogických pracovníků rozpoznat a odmítnout negativní stereotypy, porušování práv menšin a šíření extremistických projevů. Pedagogové se také mimo jiné dozvědí, jak předcházet častým komunikačním omylům při práci s migranty, či jak podpořit inkluzi žáků s odlišným mateřským jazykem.

1.2. O ORGANIZACI SDRUŽENÍ PRO INTEGRACI A MIGRACI (SIMI)

SIMI (Sdružení pro integraci a migraci) je lidskoprávní nezisková organizace, která hájí práva migrantů a uprchlíků v České republice již 25 let. Byla založena v Praze v roce 1992 jako „Poradna pro uprchlíky“, s cílem pomáhat přichozím z válkou zmítané Jugoslávie. Pomoc spočívala nejen v poskytování bezplatného poradenství v sídle organizace, ale i přímo v uprchlických táborech na našem území. V současné době už SIMI činnost v uprchlických táborech nevykonává, ale zaměřuje se na bezplatné právní, sociální a psychosociální poradenství migrantům v pražské kanceláři. Zde jim poskytuje odborné rady nezávisle na jejich pobytových statusech. Služby SIMI jsou tak přístupné nejen uprchlíkům, ale všem migrantům bez rozdílu, kteří pomoc potřebují. Neméně důležitou součástí aktivit SIMI je i ovlivňování migrační a azylové legislativy v ČR a práce s širokou veřejností s cílem rozvíjet toleranci a potírat xenofobii a rasismus. Pracovníci SIMI tak vystupují v médiích, účastní se diskuzí, seminářů, konferencí a zároveň přednášejí a besedují na základních, středních a vysokých školách po celé České republice. Informace o SIMI najdete na stránkách www.migrace.com.

1.3. METODIKA PRO PEDAGOGY A PRACOVNÍKY ŠKOL

Vzniklá metodika má usnadnit pedagogům a pracovníkům základních a středních škol **orientaci v tématice migrace a stát se podpůrným materiálem při přípravě debat, diskuzí či vyučovacích hodin na dané téma**. Zároveň má přiblížit pedagogům, jak pracovat s žáky s odlišným mateřským jazykem, a to nejenom na základě školních seminářů, ale také konkrétními návody, například na spolupráci s interkulturními pracovníky a pracovnicemi. Součástí metodiky jsou přehledně uspořádané informace a datová základna pro práci s tématem migrace. Takže cílem metodiky je připravit pedagogy na práci se třídou při uvádění tématu migrace a zároveň je vybavit zásobou argumentů a seznámit je, jaká jsou pravidla diskuze, a to i při kontroverzních tématech.

1.4. PROČ SE VE ŠKOLÁCH ZABÝVAT MIGRACÍ?

Podle Havlíkové (2014) Výchova k občanství a Občanský a společenskovední základ jsou vzdělávací obory, v jejichž středu je člověk a jeho veškeré mnohostranné a mnohovrstevné životní vztahy, životní role a možnosti, které mu jeho situace otevírá.¹ Pedagog své žáky vede k poznání občanskoprávních a společenskovedních témat z pohledu dvou rovin, a to roviny kognitivní, kdy probíhají poznávací procesy, a dále z roviny axiologické, tedy hodnotové. Havlíková (2014) ve své metodice dále píše: „*Obory jsou důležité pro formování žákovy osobnosti a to především formováním vnitřních postojů žáků k důležitým oblastem občanského života, k rasistickým, extrémistickým a xenofobním názorům. Vychovávají k toleranci, k respektování lidských práv, k právnímu vědomí, k úctě a ochraně kulturních hodnot a přírodního bohatství. Nezanedbatelný je i způsob, jakým umožňují vnímání společenského a politického života společnosti.*“ Je zapotřebí, aby pedagog k daným tématům zaujal stanovisko, na jehož základě bude tato témata učit. Pro pedagoga může být obzvlášť složité uvádět kontroverzní témata.

Havlíková (2014) určuje kontroverzní témata jako taková, „*kteří vycházejí z bezprostředního osobního, společenského, politického života, z dané společenské reality. Jsou součástí naší životní situace, promítá se do nich naše osobnost. Vnímáme je jako problém.*“ Například téma migrace je globální a dlouhodobé, v České republice toto téma však můžeme považovat za kontroverzní. Nevládní organizace NaZemi (2016) definuje kontroverzní témata jako charakteristická tím, že vzbuzují silné emoce a mají tendenci rozdělovat společnost či komunitu (třídu). „*Je to dáno tím, že u nich lidé silně zastávají určitá přesvědčení, protichůdná vysvětlení a řešení, založená na předpokladech, zkušenostech, zájmech a hodnotách. Otázky spojené s kontroverzními tématy nemohou být vypořádány jednoduše odvoláním se k důkazům a faktům.*“²

Právě proto vzniká i tato metodika, založená na zkušenostech a kritickém myšlení, která má pedagogy připravit na práci s tématem migrace, naučit je objektivně se dívat na téma a individuálně pracovat se žáky, kteří mají přímou zkušenost s migrací a nemluví češtinou jako mateřským jazykem. Metodika též přináší postup při přípravě debat a diskuzí, při nichž se žáci setkají s migrantem a mohou si tak utvořit vlastní názor.

¹ Havlíková, I. (2014): Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd. Dostupné na: http://uprps.pedf.cuni.cz/UPRPS-353-version1-didakticke_namety.pdf

² NaZemi (2016): Lidé v pohybu. Dostupné na: https://www.nazemi.cz/sites/default/files/lide_v_pohybu_web.pdf

2. WORKSHOPY PRO PEDAGOGY

2.1. CÍL WORKSHOPŮ PRO PEDAGOGY

Smyslem workshopů pro pedagogy je naplnit předem identifikované potřeby pedagogických pracovníků spolupracujících škol, které se vážou k budování jejich kompetencí v interkulturní oblasti, k osvojení metod podpory při začleňování žáků s odlišným mateřským jazykem, či motivovat je k zařazení multikulturní výchovy do výuky, nebo jiných průřezových témat souvisejících s problematikou migrace a integrace, která je v současnosti velmi aktuální. Workshop má jako prvního cíl připravit pedagogy a pracovníky škol jak pro práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem, tak je argumentačně vybavit pro práci s dětmi z většinové společnosti. Současně jim má pomoci předcházet problémům při realizaci integrace na lokální úrovni či povzbudit vytváření pro inkluzivního prostředí na školách zapojených do projektu.

2.2. PRO KOHO JE WORKSHOP URČEN?

Workshopy jsou určeny pedagogickým pracovníkům. Vycházejí z deklarovaného zájmu spolupracujících škol i samotných pedagogů, kteří nás sami oslovili s požadavky workshopy uspořádat. Jak uvádí Konceptce integrace cizinců pro oblast hl. m. Prahy, pedagogičtí pracovníci jsou skupinou, která určuje, jak budou mladí migranti vnímat českou společnost. Pedagogové musejí být vzděláni nejen, pokud jde o přístup k žákům migrantům, ale i pokud se jedná o podporu dobrého vztahu českých žáků k migrantským spolužákům, aby se ve školním kolektivu mohla vytvořit přátelská atmosféra. Jestliže pedagog není připravený přijmout do třídy žáky s odlišným mateřským jazykem, a tedy neví, jakým způsobem s nimi pracovat, nelze očekávat, že si mladí migranti vytvoří pozitivní postoj k majoritní společnosti a získají pocit bezpečí a přijetí. Dle pražské integrační konceptce je potřeba podpořit pedagogy v získávání kompetencí, které jim umožní překonávat jazykové a kulturní bariéry, stojící mezi nimi a žáky s odlišným mateřským jazykem.

2.3. PŘÍPRAVNÉ SETKÁNÍ NA ŠKOLÁCH ZAPOJENÝCH DO PROJEKTU

Cílem přípravného setkání je jednak představit projekt, který zajišťuje organizace SIMI, jednak **zjistit potřeby pedagogů a pracovníků škol vzhledem k projektu, nastavit výchozí spolupráci a metody návazného mentoringu a upřesnit obsah chystaných workshopů.** Setkání probíhá formou diskuzního kulatého stolu. Škola rozhoduje, kteří učitelé se zúčastní projektu. Na začátku se představí organizace SIMI a pak uvede projekt, na němž bude škola participovat. Dále se představí pracovníci projektu, kteří budou s danou školou komunikovat a pořádat mentoring během projektu. Na základě diskuze pak pracovníci SIMI zjišťují individuální potřeby vybraných pedagogů. Podle těchto kritérií se pak upřesňuje obsah workshopu. V případě workshopu, na jehož základě vznikla tato metodika, se poptávka týkala nejenom celkové orientace v problematice migrace, ale též obeznámení s problematikou práce s žáky s odlišným mateřským jazykem. Během přípravného setkání je také nastavena vzájemná spolupráce. Pedagogové se s pracovníky SIMI dohodnou na vhodné metodě mentoringu pro trvání celého projektu. Zvolené metody obsahují **školící přednášky odborníků, konzultace s metodikem vzdělávacích workshopů osobně či elektronicky, podpurné materiály pro individuální vzdělávání pedagogů a mentoring pracovníků SIMI při přípravě vyučovacích hodin na téma migrace.**

3. JEDNOTLIVÁ TÉMATA WORKSHOPŮ

Cílem workshopů je na základě školení vedených pracovníky SIMI a zkušenými odborníky rozšířit znalosti pedagogů o oboru migrace, včetně úvodu do problematiky současné uprchlické situace a do oboru práce s žáky s odlišným mateřským jazykem ve třídách. Workshop dále má uvést do interkulturního vzdělávání a představit práci a využití služeb interkulturních pracovníků na školách.

3.1. LEKTOŘI

Jednotlivé workshopy pro pedagogy vedli odborníci na danou problematiku.

Magda Faltová

Magda Faltová je ředitelkou Sdružení pro integraci a migraci (SIMI je nezisková organizace poskytující bezplatné poradenství migrantům v ČR). Je členkou správní rady evropské sítě PICUM (Platform of International Cooperation on Undocumented Migrants) a na národní úrovni předsedkyní Výboru pro práva cizinců Rady vlády pro lidská práva. Je spoluautorkou různých podnětů, komparativních a národních zpráv o migraci, ekonomické migraci, integrace, pracovních právech migrantů, nezletilých bez doprovodu, detencích a ochraně lidských práv migrantů.

Dana Moree

Vystudovala obor Pastorační a sociální práce na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a dále pak obor Obecná antropologie na Fakultě Humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. V roce 2008 ukončila doktorské studium na Univerzitě humanistiky v Utrechtu. Je editorkou portálu pro multikulturní výchovu www.czechkid.cz. Co se výzkumných aktivit týče, zaměřuje se na oblast propojení společenských změn a vzdělávacího systému – např. v publikaci *How Teachers Cope with Social and Educational Transformation*, Učitelé na vlnách transformace nebo *Základy interkulturního soužití*. Kromě akademické činnosti se věnuje setkávání kultur i v rámci kurzů a seminářů a zabývá se divadlem utlačovaných (více na www.dvenatreti.cz).

Hana Mlynářová

Od roku 2004 vyučuje češtinu jako druhý jazyk děti i dospělé, má zkušenosti s výukou v univerzitním, firemním i neziskovém sektoru i na různých pražských ZŠ (ZŠ Jaroslava Seiferta, ZŠ Zličín, ZŠ Tusarova). Je certifikovanou jazykovou animátorkou. Metodice češtiny jako druhého jazyka se věnovala nejprve v Centru pro integraci cizinců, od srpna 2016 působí v neziskové organizaci META, o.p.s. jako metodička češtiny jako druhého jazyka, odborná pracovnice (poradenství pedagogickým pracovníkům v oblasti práce s žáky s OMJ) a lektorka seminářů a workshopů pro učitele ZŠ.

Jana Vlastníková

Od roku 2013 pracuje na různých pozicích v NNO, které se věnují integraci cizinců. Jako interkulturní pracovnice pro španělsky mluvící migranty spolupracovala např. s organizacemi InBáze, SIMI, Asociace pro interkulturní práci, Fond dalšího vzdělávání, Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, In Justicia, META, Centrum pro integraci cizinců.

3.2. ZÁKLADY PROBLEMATIKY MIGRACE, VČETNĚ ÚVODU DO SOUČASNÉ UPRCHLICKÉ SITUACE (MAGDA FALTOVÁ)

Úvod

Migrace je nedílnou součástí současné globalizované společnosti, rozvoj komunikace, dopravy, infrastruktury umožňuje lidstvu mnohem jednodušší přesun z místa na místo. Není to však nový fenomén, v průběhu dějin lidé vždy migrovali, ať již jednotlivci či skupiny obyvatel. V současném mobilním světě státy přistupují k regulaci migrace různými způsoby i nástroji. Na jedné straně se snaží využít pozitivních dopadů migrace v oblasti ekonomického rozvoje a na druhé straně se snaží zamezit migraci lidí ze zemí s nižší životní úrovní. Důvody, proč lidé migrují, jsou poměrně různorodé, v současné době sledujeme s obavami příchod lidí z oblastí válečných konfliktů, hledající ochranu před pronásledováním, nicméně je to jen momentálně nejvíce viditelná část migrace. S migrací pak úzce souvisí integrace migrantů do společnosti a nutnost přijímajících států čelit výzvám s integrací spojených. V následujícím textu se ve stručnosti zabýváme druhy a příčinami migrace, situací v EU i ve světě a zkušenostmi a realitou v ČR. Není jednoduché v současné době o migraci a integraci napsat text, který by byl vyčerpávající, a ani se o něj nepokoušíme. Chceme čtenářům poskytnout základní informace a především objektivní zdroje informací o situaci jak v Evropě, tak ve světě, a zároveň poskytnout praktické zdroje pro výuku či práci se studenty a žáky.

Migrace

Migrace znamená pohyb, nebo přesun jednotlivců či skupin osob v prostoru. Pokud dojde k přesunu v rámci jednoho státu, jedná se o **migraci vnitrostátní**.

Mezinárodní migrace pak nastává v momentě, kdy jsou překročeny hranice země původu. Opuštění či odchod ze země původu se pak označuje pojmem emigrace. Migrace je obvykle spojená s dočasnou či trvalou změnou pobytu. Krátkodobá změna pobytu ve formě turismu není do definice migrace zahrnována a turisté obvykle nejsou započítáváni do statistických dat o migraci.

Opakem tohoto procesu je **imigrace**, tedy příchod obyvatel ze zahraničí.

V historii Československa došlo k několika významným migračním vlnám například v době Pobělohorské, před světovými válkami nebo za komunismu. Odhaduje se, že v letech 1948 až 1968 během komunistického režimu v Československu, emigrovalo více jak 200 000 Čechoslováků³. Při vystěhování Sudetských Němců po 2. světové válce pak to byly více jak dva miliony obyvatel⁴.

³ Více např. zde: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/emigrace.php>

⁴ Více např. zde http://www.pametnaroda.cz/anniversary/detail/id/32?locale=cs_CZ

Interaktivní mapa migrace Mezinárodní organizace pro migraci: <http://www.iom.int/world-migration>

(Přehledně zobrazuje počty cizinců žijících v různých zemích světa kliknutím na vybranou zemi. Počty lidí, kteří naopak z této země emigrovali, zjistíte přepnutím tlačítka na OUT)

Migraci lze dělit na **dobrovolnou a nedobrovolnou** neboli nucenou, podle jejich příčin. Dobrovolná migrace je taková, která vychází z vlastní svobodné iniciativy migranta. Nedobrovolná migrace je naopak taková, kdy je migrant donucen opustit svou zemi původu nebo místo, kde trvale žije. Příčiny nucené migrace mohou být různé – od válečného konfliktu, humanitární katastrofy až po politicky motivované pronásledování. Pro tyto důvody se používá označení tzv. „**Push faktory**.“ Naopak „**Pull faktory**“ jsou takové důvody a okolnosti, za kterými migranti odcházejí, nejčastěji to bývá studium, práce, rodina. Ani v případě, že lidé migrují dobrovolně, to neznamená, že se mohou do cílové země svobodně přestěhovat. Dobrovolná migrace je často suverénními státy regulovaná, ať již poměrně liberálně, např. právo volného pohybu v rámci Evropské unie, či velmi přísně, jako je tomu u migrantů ze třetích zemí přicházejících do EU. Naopak u nedobrovolné migrace dochází často k překročení hranic v rozporu s právními předpisy, např. bez cestovního dokladu či platného víza, o tom více v části věnované uprchlíkům a uprchlictví.

Je nutné si uvědomit, že rozdíly mezi dobrovolnou a nedobrovolnou migrací se mohou poměrně snadno stírat, případně v příběhu migranta stojí za rozhodnutím odejít ze země původu pull i push faktory.

V rámci právního poradenství, které SIMI poskytuje, se často setkáváme s podobnými případy. Ani sami migranti nemusejí vnímat svou situaci jednoznačně a identifikovat, co bylo primárním důvodem jejich odchodu ze země původu. Je proto nutné pohlížet na výše uvedené rozdělení migrace s vědomím, že za jednotlivými kategoriemi jsou lidé a jejich příběhy, které jsou, stejně jako lidský život, často velmi složité. Příčiny migrace hrají obvykle významnou roli při posuzování žádostí o azyl a pohovory vedené ministerstvem vnitra s žadatelem se jimi podrobně zabývají. Před několika lety pracovnice SIMI zastupovala nezletilého chlapce z Číny ve věku 16 let, který do ČR přicestoval bez doprovodu rodičů či jiného zástupce a požádal zde o azyl. Na otázku, proč odešel ze země původu, chlapec odpověděl, že zde chce chodit do školy. A pak k tomu dodal, že je z chudé rodiny, která si studium nemůže dovořit a že je příslušník národnostní menšiny a v oblasti, kde bydlí, nemá přístup ke vzdělání. Tlumočnick tuto výpověď shrnul tak, že chlapec odešel z Číny z ekonomických důvodů. Jistě se dá chlapcův příběh takto interpretovat, ale také se dá na něj pohlížet tak, že byl nucen odejít, protože mu bylo upřeno právo na vzdělání z důvodu jeho etnické příslušnosti a sociálního postavení. Jednalo se spíše o migraci nucenou či dobrovolnou, byl hlavní důvod nedostatek vzdělání a s ním horší ekonomické postavení nebo upření práva na vzdělání?

Migrant

Mezinárodní právo nezná právní definici migranta či migrantky. Obecně lze říci, že migrantem se rozumí osoba, „**kteřá žije dočasně nebo trvale v zemi, ve které se nenarodila, a má k této zemi významné sociální vazby.**“

Podrobnější definici pak používá Zvláštní zmocněnec OSN pro migraci, který definuje migranty takto⁵:

- Osoby, které jsou mimo území státu, jehož mají občanství, nepodléhají jeho právní ochraně a nacházejí se na území jiného státu
- Osoby, které nepožívají stejných práv, která hostitelský stát přiznává osobám se statutem uprchlíka, naturalizovaným osobám či osobám s obdobným statutem
- Osoby, které nepožívají ochranu svých základních práv na základě diplomatických dohod či jiných dohod.

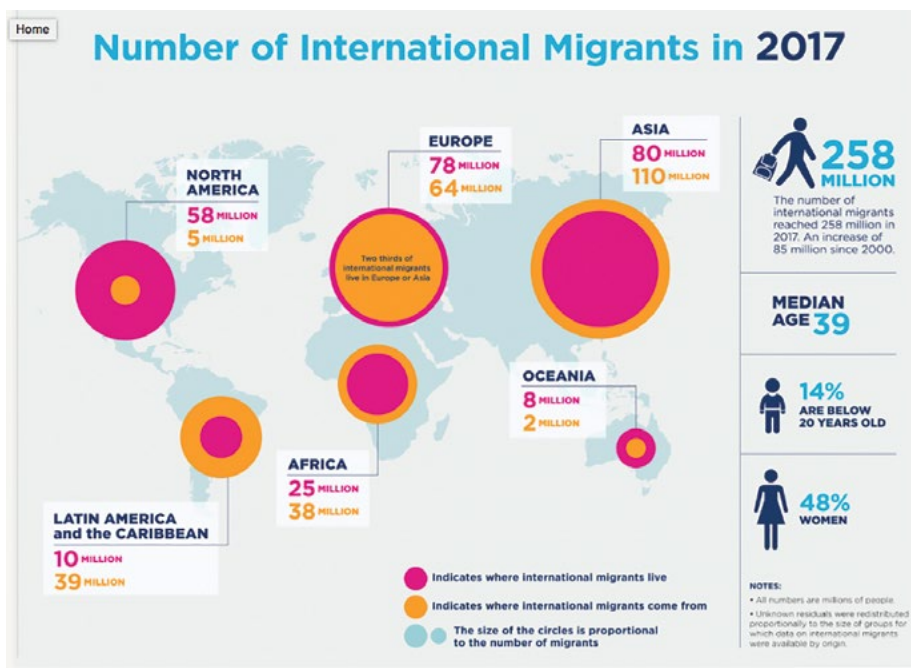
Odhaduje se, že v současnosti žije na světě 258 milionů migrantů, což je přibližně 3,4 procenta globální populace. Počet migrantů dlouhodobě narůstá, v roce 1990 bylo na světě 153 milionů migrantů a v roce 2010 220 milionů. Nejvíce migrantů žije v Asii (80 milionů) a následuje Evropa (78 milionů). Většina světové populace migrantů žije pouze ve 20 nejbohatších zemích světa (jedná se o 67 procent populace). Nejvíce migrantů, 50 milionů, žije v USA, po 12 milionech migrantů žije v Saudské Arábii, Německu a Ruské federaci, kterou následuje Velká Británie s devíti miliony a Spojené Arabské Emiráty s osmi miliony migrantů. Z 20 cílových zemí je devět v Asii, sedm v Evropě, dvě v Severní Americe a jedna v Africe a Oceánii. Nejvíce migrantů se narodilo v roce 2017 v Asii (106 milionů), pak v Evropě (61 milionů), z Latinské Ameriky a Karibiku pocházelo 38 milionů a z Afriky 36 milionů.

⁵ UN, Migrant and migration, dostupné na <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>

Ženy v roce 2017 tvořily celosvětově 49 procent migrantů, ale např. v Evropě je jejich podíl vyšší než polovina (52 procent). Průměrný věk migranta je 39 let. Většinová migrace je migrací pracovní, takže jsou to především lidé v produktivním věku. Neplatí ani často uváděná informace, že migrují lidé z nejhudších zemí, ale narůstá procento lidí migrujících ze zemí s průměrným příjmem. Jedná se tedy spíše o hledání příležitostí než o často předpokládanou cestu za štědrým sociálním systémem.⁶

V členských státech EU žilo k 1. lednu 2017 21,6 milionů migrantů ze zemí mimo EU, což tvoří 4,2 procenta populace EU. Do tohoto čísla však nejsou zahrnuti migranti ze zemí EU, tedy osoby, které využily právo volné pohybu. 16,9 milionů občanů členských států EU žilo v roce 2017 v jiné zemi EU než v zemi svého občanství.⁷

Aktuální data: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

Zdroj: Migrationdataportal.org

⁶ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). International Migration Report 2017: Highlights (ST/ESA/SER.A/404). dostupné na http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

⁷ Eurostat, Migration and Migrant Population Statistics, dostupné na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_almost_22_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU

Další zdroje:

United Nations:

- <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimatesmaps.shtml?0t0>
- International Migration Report (vyhledejte vždy pro aktuální rok, tedy International Migration Report 2017, 2018 apod.)

Sdružení pro integraci a migraci poskytuje poradenství migrantům v ČR již více než 25 let. Za dobu existence se na naše poradce obrátilo více než 50 000 migrantů a migrantek. Na základě každodenního setkávání s jejich příběhy, zkušenostmi a problémy víme, že migrace je těžký proces. Rozhodnutí vzít celou svou rodinu a odejít do země, kde nikoho neznáte, nemáte prostředky, abyste se mohli vrátit, a nemáte ani prostředky na to začít v nové zemi, je opravdu těžké. Je to krok do neznáma, který s sebou nese obrovské množství stresu a nejistoty do budoucna. A to nejenom té nejistoty, zda se jim podaří uspět, ale i nejistoty pobytové. Jestli budou moci v hostitelské zemi legálně zůstat, zda se jim podaří zaopatřit rodinu apod.

Uprchlík a uprchlictví

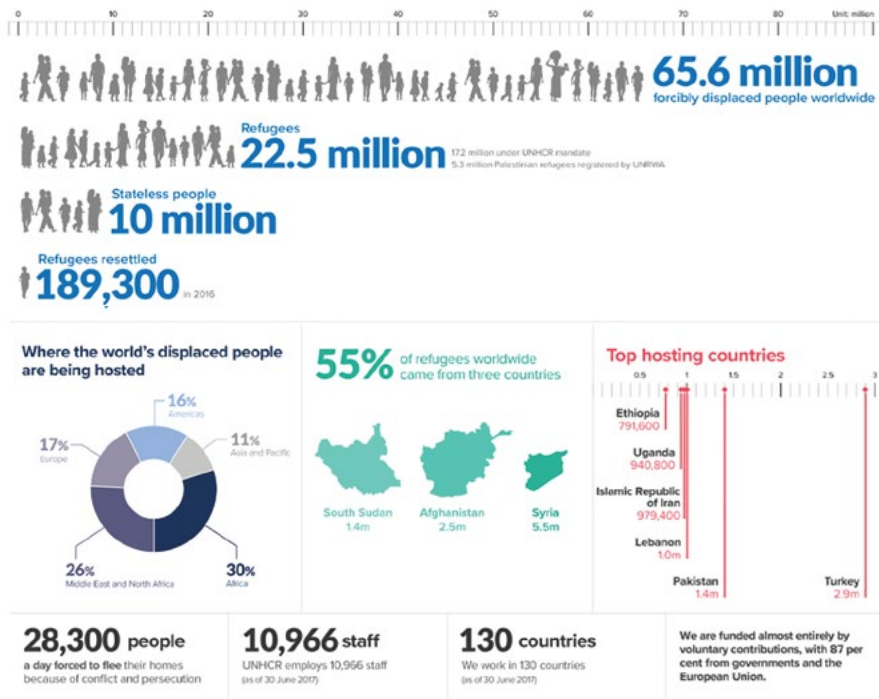
Pokud člověk nedobrovolně opustí svou zemi původu, má podle mezinárodního práva možnost žádat v jiné zemi o mezinárodní ochranu. Čl. 14. Všeobecné deklarace lidských práv⁸ z roku 1948 zakotvuje právo vyhledat před pronásledováním útočiště v jiných zemích a získat tam azyl. V roce 1951 pak byla v reakci na situaci uprchlíků po druhé světové válce přijata Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků⁹ (dále jen Úmluva). Tato Úmluva poskytuje právní rámec postavení uprchlíků, ukládá práva a povinnosti, které musí signatářské státy uprchlíkům přiznat a zároveň povinnosti, které mají uprchlíci vůči hostitelským zemím. Kromě ochrany před pronásledováním se jedná o sociální práva, např. o přístup ke vzdělání, lékařské péči, právo pracovat. Zároveň jsou některé osoby z práva ochrany před pronásledováním vyloučeny, např. váleční zločinci. Uprchlíkem je dle Úmluvy „osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo odmítá vzhledem ke shora uvedeným obavám, ochranu své vlasti.“¹⁰

Z této definice vyplývá, že uprchlíkem není každý migrant, tedy osoba, která překročí hranice státu svého dosavadního pobytu, ale jen osoba, která splní všechny podmínky uvedené v Úmluvě. Uprchlíkem je tedy osoba, která překročí hranice, protože je pronásledována nebo má opodstatněnou obavu z pronásledování z vyjmenovaných důvodů. Obava či pronásledování mají subjektivní prvek, člověk se bojí o svůj život, ale zároveň i objektivní prvek, je ohrožen konáním či nekonáním ze strany státu, např. státní policie bezdůvodně zatkne a mučí novináře za to, co otiskl v novinách, nebo soukromé osoby novináře unesou a zbijí a policie případ nevyšetřuje či takovému jednání nijak nebrání. Kromě ochrany uprchlíků zakotvuje mezinárodní právo také ochranu migrantů, kteří ne-

⁸ Všeobecná deklarace lidských práv, http://www.nssoud.cz/zakony/deklarace_prava.pdf

⁹ Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/zakladni-informace/umluvy/umluva-o-uprchlicich/umluva-o-pravnim-postaveni-uprchliku-z-roku-1951.html>

¹⁰ čl. 1 Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků

splňují definiční znaky dle Úmluvy, ale nemohou se do své země původu vrátit z jiných objektivních příčin, právo na ochranu před navrácením – princip non-refoulement. Státy nemohou navracet migranty do zemí, kde jim hrozí nebezpečí vážné újmy, kde by jejich život, svoboda či zdraví byly ohroženy, či by byli vystaveni mučení či jinému nelidskému zacházení. Princip non-refoulement tedy zahrnuje širší skupinu lidí než definice uprchlíka dle Úmluvy. Jedná se typicky o tzv. válečné uprchlíky, např. v současné době ze Sýrie. Tito lidé často nejsou pronásledováni z důvodů uvedených v Úmluvě, ale v případě návratu do Sýrie by jejich život byl ohrožen kvůli probíhajícímu válečnému konfliktu. Státy Úmluvy jim tedy nejsou povinny udělit azyl, ale nějaký jiný druh pobytu či ochrany alespoň po dobu, kdy nebezpečná situace v zemi původu trvá.

Uprchlíci často vstupují do států, kde hledají ochranu nelegálně, nemají víza a ani povolení ke vstupu, v mnoha případech dokonce nemají ani povolení k vycestování ze své země či cestovní doklady. Taková situace je znakem uprchlictví, uprchlíci opouštějí zemi z obavy o svůj život a nemají možnosti řešit legalitu vstupu. Smluvní státy se přímo v čl. 31 Úmluvy zavázaly, že nebudou stíhat nezákonný vstup nebo pobyt uprchlíků, kteří přicházejí přímo ze zemí, kde je jejich život ohrožen. V případě uprchlíků i osob, na něž se vztahuje princip non-refoulement, se jedná o nucenou migraci, protože rozhodnutí opustit vlast není rozhodnutí svobodné, ale vynucené okolnostmi.

V roce 2016 bylo donuceno opustit své domovy 65,6 milionů osob na celém světě. 22,5 milionů splnilo definice podle Ženevské úmluvy a byl jim přiznán uprchlický sta-

tus. Proto, aby byl nuceně vysídleným osobám přiznán uprchlický status, je nutné, aby překročily hranice země svého původu či pobytu. Pokud hranici státu nepřekročí, jedná se o vnitřně přesídlené osoby, na které se Ženevská úmluva nevztahuje. 10 milionů osob bylo bez státní příslušnosti. **28 300 lidí denně je nuceno opustit svůj domov** v důsledku konfliktu nebo pronásledování. **55 procent uprchlíků pochází pouze ze tří zemí**, a to z Jižního Súdánu (1, 4 milionu), Afghánistánu (2,5 milionu) a Sýrie (5,5 milionu). I když se často tvrdí, že všichni uprchlíci míří do Evropy, není to pravda. Z velké většiny uprchlíci zůstávají za hranicemi své země původu, respektive v okolních zemích konfliktu. **Nejvíce uprchlíků žije v těchto hostitelských zemích:** Turecku – 2,9 milionu, Pákistánu – 1,4 milionu, Libanonu – 1 milion, Iránu – 979 400, Ugandě – 940 800.

Aktuální data

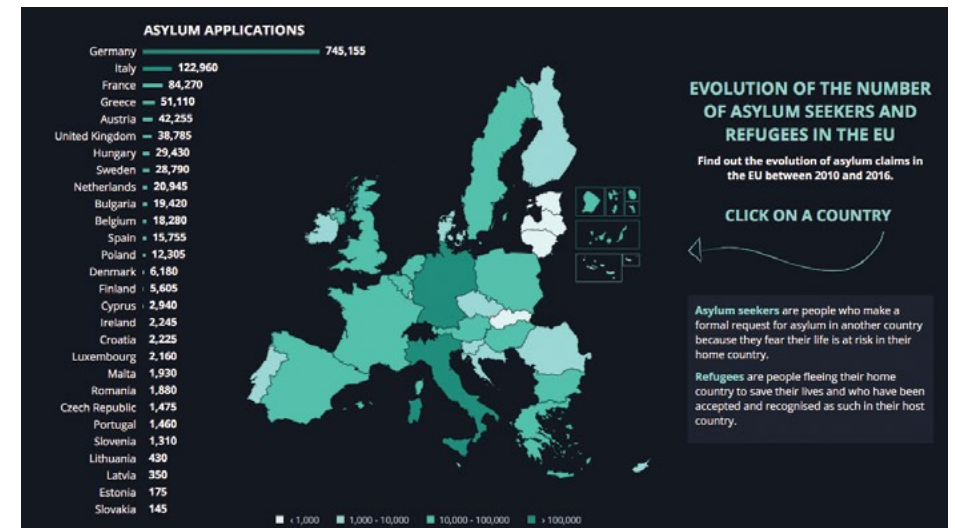
- UNHCR: <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

V porovnání s těmito státy pak státy Evropské unie přijaly výrazně nižší počet žadatelů o mezinárodní ochranu. V roce 2015, tedy v době, kdy vrcholila tzv. uprchlická krize, požádalo o mezinárodní ochranu 1 321 600 osob, v roce 2016 došlo již k poklesu na 1 259 955¹² a v roce 2017 na 649 855 osob¹³.

Statistiky o počtech žadatelů o azyl a uprchlíků v zemích EU najdete zde: http://www.europarl.europa.eu/external/html/welcomingeurope/default_en.htm

Informace o migračních trasách, počtech příchozích, zemích původu jsou k dispozici zde:

- UNHCR: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>
- IOM: <http://migration.iom.int/europe/>

¹¹ UNHCR, Figures at a Glance (2016), dostupné na <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

¹² http://www.europarl.europa.eu/external/html/welcomingeurope/default_en.htm

¹³ <http://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/asylum2017>

Jak je to s nelegálními nebo ekonomickými uprchlíky?

V současné společenské debatě se často setkáváme s pojmy nelegální či ekonomický uprchlík. Ženevská úmluva jasně definuje, jaké podmínky musí být splněny, aby byla osoba považována za uprchlíka. Jedná se o pronásledování či opodstatněnou obavu z pronásledování z důvodu rasy, národnosti, náboženství, příslušnosti k sociální skupině či pro politické názory. Migrant, který nesplní podmínky uvedené v definici Úmluvy, není uprchlíkem podle mezinárodního a vnitrostátního práva. Je zřejmé, že ekonomické důvody migrace nespádají pod předmětnou definici mezinárodního práva.

Obdobně nesmyslným označením je spojení „nelegální uprchlík“. Často se toto spojení objevuje jako argument, proč bychom neměli poskytovat příchozím uprchlíkům ochranu, neboť vstoupili na území EU nelegálně. Už v „Úmluvě o právním postavení uprchlíků“ je zahrnuto, že nikdo nemá být trestán za ilegální přechod hranice. Nelegální migrace sama o sobě není v demokratických zemích trestným činem. Například v České republice samotný akt překročení státní hranice nebo pobyt na území bez dokladů je pouze přestupkem. To, že je člověk ve své zemi pronásledován, velmi často znamená, že si nemůže zajistit cestovní doklad ani obstarat vstupní vízum do jiné země.

V souvislosti s migrací do Evropy se objevují častá spojení jako „Mladí muži s iPhone“, tedy proč do Evropy přicházejí zejména mladí muži a navíc mají s sebou drahé telefony? Odpovědi na tyto časté dotazy najdete zpracované na stránkách Amnesty International:

- <https://www.amnesty.cz/news/1384/amnesty-international-10-otazek-a-odpovedi-k-migracni-krizi>

Migrace do České republiky

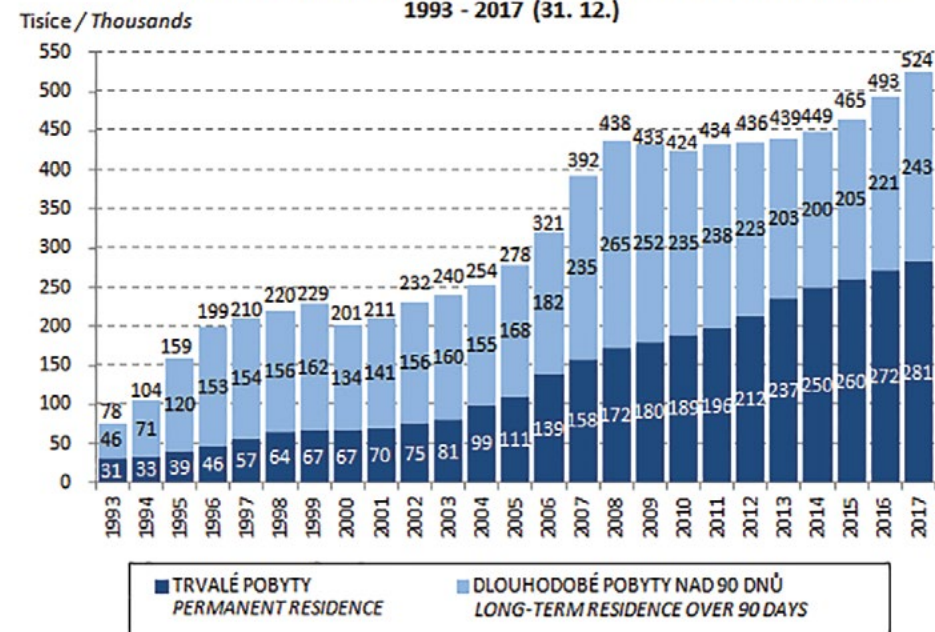
V České republice žilo v roce 2017 524 000 migrantů, z toho 219 000 občanů Evropské unie. Nejvíce zastoupeni jsou Slováci, kterých na území ČR žilo v tomto roce 111 804, následují Ukrajinci se 114 735 zástupci a třetí nejpočetnější skupinou jsou Vietnamci (59 416 osob).

Aktuální data:

- Podrobné informace o cizincích: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu#cr
- Aktuální počty cizinců na území ČR dle jednotlivých zemí: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>

V roce 2016 požádalo ČR o mezinárodní ochranu 1478 osob. 450 osob nakonec mezinárodní ochranu v podobě azylu či doplňkové ochrany získalo. Celkově na území ČR žilo v roce 2016 3 644 držitelů mezinárodní ochrany.

VÝVOJ POČTU CIZINCŮ V ČR PODLE TYPU POBYTU
TREND IN THE NUMBER OF FOREIGNERS IN THE CR BY TYPE OF RESIDENCE
1993 - 2017 (31. 12.)

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, 2017

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Žadatelé	1878	1656	1258	833	756	753	707	1156	1525	1478	1450
Změna v %	-37,7	-11,8	-24,0	-33,8	-9,2	-0,4	-6,1	63,5	31,9	-3,08	-1,9
Počet rozhodnutí	2260	2056	1040	1015	1016	814	978	1012	1387	1410	1508
Azyl	191	157	75	125	108	49	95	82	71	148	29
Doplňková ochrana	191	138	28	104	261	149	256	294	399	302	118
Zamítnutí	1564	1052	401	368	370	308	315	304	435	530	635

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, 2017

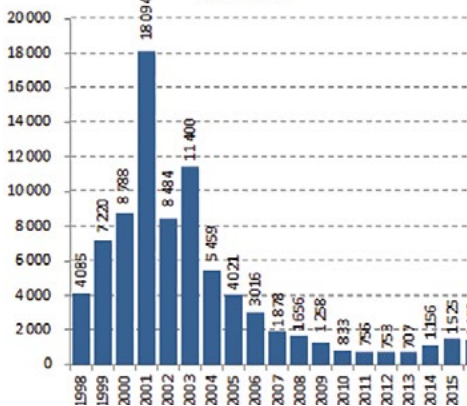
TOP 10 státních příslušností žadatelů o mezinárodní ochranu v roce 2017

TOP 10 citizenships of applicants for international protection in 2017

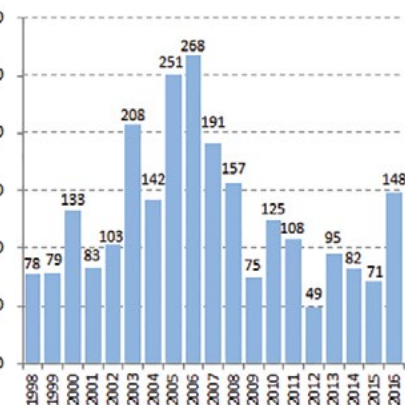
státní příslušnost	žádostí CELKEM	z toho			
		opakované žádosti repeated applications	žen	nezletilých	nezletilých bez doprovodu unaccompanied minors
citizenship	APPLICATIONS TOTAL		females	minors	
Ukrajina	435	138	119	52	-
Arménie	129	14	59	30	-
Gruzie	129	22	18	12	-
Ázerbájdžán	127	6	61	47	-
Vietnam	82	23	7	2	-
Sýrie	76	5	37	33	-
Kuba	68	13	19	4	-
Ruská federace	57	18	18	15	-
Irák	52	9	25	10	-
Kazachstán	38	5	14	12	-
ostatní	257	55	57	46	-
CELKEM	TOTAL	1450	308	434	263

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, 2017

VÝVOJ POČTU ŽADATELŮ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU V ČR
DEVELOPMENT OF THE NUMBER OF APPLICANTS FOR
INTERNATIONAL PROTECTION IN THE CR
1998 - 2016

POČTY UDĚLENÝCH AZYLŮ
NUMBER OF ASYLUM GRANTED
1998 - 2016

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR, 2017

Dlouhodobě je počet žadatelů o mezinárodní ochranu poměrně nízký. V roce 2015 (v průběhu migrační krize) sice počet lidí žádajících v ČR o mezinárodní ochranu stoupl, ale i tehdy se jednalo o velmi nízké počty. V minulosti však Česká republika dokázala přijmout a vyřídit tisíce žádostí o mezinárodní ochranu (viz. Graf níže) a o žadatele i držitele mezinárodní ochrany se postarat, v letech 1999 až 2003 žádali o azyl v ČR lidé prchající před válečným konfliktem v Čečensku, Kosovu nebo uprchlíci z Běloruska, Kuby apod.

Mezinárodní ochrana v ČR

Česká republika ratifikovala Úmluvu o právním postavení uprchlíků a je jí vázána. Jedná se o mezinárodní smlouvu dle čl. 10 Ústavy¹⁴, která má v případě rozporu přednost před zákonem. Článek 43 Listiny základních práv a svobod¹⁵ zakládá právo cizinců pronásledovaných pro uplatňování politických práv a svobod žádat v České republice o azyl. Konkrétní právní úprava je pak obsažena v zákoně o azylu¹⁶, který vychází z mezinárodní úpravy Úmluvy a zároveň z evropské legislativy. Azylová politika EU je zakotvena ve společném evropském azylovém systému, který je tvořen směrnicemi stanovujícími minimální standardy, které musí členské státy dodržovat, např. směrnice kvalifikační¹⁷ či o společných normách pro řízení¹⁸ a v současné době velmi diskutovaným Dublinským nařízením. Rozhodování o tom, zda mezinárodní ochranu členský stát udělí, je čistě na rozhodnutí daného státu. Stejně tak podmínky (např. přístup na trh práce) pro žadatele o azyl a uznané uprchlíky si členské státy stanovují samy. Tato situace vede k tomu, že podmínky pro přijímání žádostí i udělení azylu se mezi jednotlivými státy výrazně liší.

Řízení o mezinárodní ochraně je v České republice vedeno Ministerstvem vnitra, jedná se o správní řízení. O mezinárodní ochranu může požádat každý cizinec a žádost se podává osobně. V případě neúspěchu může žadatel o azyl podat žalobu ke krajskému soudu a ve specifických případech pak kasační stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. Mezinárodní ochrana je udělována ve formě azylu na dobu neurčitou či ve formě doplňkové ochrany na dobu omezenou, typicky na jeden či dva roky, poté jsou důvody udělení přezkoumány, a pokud trvají, je doplňková ochrana prodloužena. Doplňkovou ochranu dostávají obvykle tzv. váleční uprchlíci, např. ze Sýrie. Žadatelé o azyl mohou začít pracovat 6 měsíců od podání žádosti, mají přístup ke zdravotní péči a na děti se vztahuje povinná školní docházka.

Zdroje:

Grafické znázornění řízení o udělení mezinárodní ochrany: http://www.migrace.com/docs/160901_mo_cj.pdf

Integrace migrantů do společnosti

Migrace a migrační politika úzce souvisí s integrací migrantů do společnosti. Integrace je **obousměrný proces vzájemného přizpůsobování migrantů a migrantek a většinové společnosti**. Předpokladem úspěšné integrace je jednak motivovat **migranty, aby se začlenili do hostitelské společnosti, jednak aby se jim dostalo efektivní podpory při překonávání bariér** v různých oblastech života. Integrovaný migrant má **možnost se podílet na běžných činnostech společnosti**. Proces integrace je zakončen tehdy, pokud se i přes některé **zachované odlišnosti identifikuje s majoritní společností**. Míra a potřeba integrace je přítom do značné míry individuální.

¹⁴ Ústava ČR, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

¹⁵ Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

¹⁶ zákon č. 325/1999 Sb., o azylu

¹⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/95/EU ze dne 13. prosince 2011 o normách, které musí splňovat státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti, aby mohli požívat mezinárodní ochrany, o jednotném statusu pro uprchlíky nebo osoby, které mají nárok na doplňkovou ochranu, a o obsahu poskytnuté ochrany

¹⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/32/EU ze dne 26. června 2013 o společných řízeních pro přiznávání a odnímání statusu mezinárodní ochrany (přepracované znění)

Integrační politika ČR je tvořena dvěma základními dokumenty, jednak materiálem Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu¹⁹ a Státním integračním programem. Koncepce integrace cizinců je soubor opatření a principů, které stát považuje za důležité pro úspěšné začleňování migrantů do společnosti. Opatření cílí na migranty ze zemí mimo EU dlouhodobě pobývajících na území. Konkrétně se zde uvádí: „*Cílem integrační politiky je podpořit integraci jako proces, který vede k bezproblémovému a oboustranně prospěšnému soužití cizinců a majority, k budování vědomí sounáležitosti a spoluodpovědnosti za společné soužití a vybudování vzájemně provázané a komunikující společnosti. Integrace cizinců je klíčová pro zachování sociální soudržnosti společnosti, pro její ekonomický, sociální i kulturní rozvoj.*“ Integrační politika směřuje k soběstačnosti cizinců, napomáhá otevřenosti a vstřícnosti majoritní společnosti k cizincům. Prioritami koncepce jsou mimo jiné ekonomická a sociální soběstačnost migrantů, jejich socio-kulturní orientace ve společnosti a vztahy mezi komunitami, informovanost o české společnosti a znalost českého jazyka.

Státní integrační program (SIP):

Státní integrační program je určen cizincům, kteří získají v ČR mezinárodní ochranu, ať již ve formě azylu či doplňkové ochrany. Těmto osobám je poskytována podpora při integraci do společnosti po dobu 12 měsíců. Rodiny či jednotlivci společně se sociálními pracovníky vytvářejí individuální integrační plán, kde řeší oblast bydlení, vzdělání či zaměstnání. Sociální pracovník seznamuje uprchlíky s fungováním české společnosti, úřadů apod. Součástí SIP je 400 hodin českého jazyka a 200 hodin výuky o demokratické společnosti. To, jakým způsobem bude integrace probíhat, je spojeno i s prostředky pro jednotlivé rodiny či osoby, které stát alokuje nad rámec dávkového systému.

Zdroje:

- Strategie migrační politiky (červenec 2015): <http://www.mvcr.cz/clanek/strategie-migracni-politiky-cr.aspx>
- Koncepce integrace cizinců (leden 2016): <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>
- Státní integrační program (1. 1. 2016): <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>

Zdroje:

Informace o migraci a integraci v ČR naleznete na těchto zdrojích:

- Ministerstvo vnitra: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povoleny-pobytem.aspx>
- Správa uprchlických zařízení MV: <http://www.suz.cz>
- Centrum Geomigrace <http://geomigrace.cz/>
- Český statistický úřad – data o cizincích https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-cizinci_uvod
- Průvodce daty o ekonomické migraci: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/cizinci-ztraceni-v-poctech-metodika-prace-s-daty-o-cizincich-ve-verejne-dostupnych-databazich>
- Encyklopedie migrace Studentského hnutí za solidaritu: <http://encyklopedie.shzs.cz/>
- Migrace online – odborné texty, novinky www.migraceonline.cz

¹⁹ <http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>

3.3. ZVYŠOVÁNÍ INTERKULTURNÍ KOMPETENCE UČITELŮ – UJASNĚNÍ BĚŽNÝCH ETNOCENTRICKÝCH PŘEDSUDKŮ, KOMUNIKAČNÍCH OMYLŮ A VYSVĚTLENÍ POTŘEB MIGRANTŮ (DANA MOREE)

Východiska:

Při práci s dětmi migrantů vstupuje učitel na nejistou půdu. Děti migrantů zažily něco, co si učitelé často nedovedou představit (nebo to mohou jen předpokládat), mluví jazykem, který učitelé zpravidla neznají, pravděpodobnost, že děti budou v některých momentech reagovat nečekaně, je velká, a navíc individuální odlišnosti nedovolují předpokládat, že reprezentanti konkrétní skupiny se budou chovat vždy podle očekávání. Jinými slovy, učitel ví, že si dopředu nemůže být ničím jistý. Tyto odlišnosti navíc nesouvisí jen s určitými etnickými nebo národnostními skupinami, ovlivňuje je i sociální původ, jsou úzce propojené s tím, jak funguje celá nukleární i širší rodina, z které dané dítě pochází, i s tím, jak dlouho rodina pobývá v České republice.

Je tedy zřejmé, že detailnější informace o té které zemi původu mohou pomoci při základní orientaci, často ale nejsou dostatečné pro reagování v konkrétních situacích, ve kterých se učitel s dítětem během školního roku ocitne.

Z výše uvedeného vyplývá, že učitelé se musí především naučit pracovat s tím, co potřebují oni i dítě, s nejistotou, která ze vzájemného kontaktu vyplývá, a s nedorozuměním, které může být dáno kulturními odlišnostmi. Z tohoto předpokladu vycházelo i vzdělávání pedagogů v rámci projektu. Kurz navazuje tematicky i obsahově na knihu Základy interkulturního soužití, kde jsou jednotlivé metody i teoretická východiska popsána podrobně.

Kurz je rozdělen do tří částí:

1. Práce s potřebami
2. Identita
3. Kulturní rozdíly.

Práce s potřebami:

V mnoha oblastech práce s dítětem se dnes setkáváme s důrazem na individuální potřeby – jsou jedním z východisek péče o ohrožené děti, nebo součástí trendu individualizace ve vzdělávání apod. S tímto názorem však souvisí jedno úskalí – člověk, jehož vlastní potřeby jsou nenaplněné, bude jen těžko komunikovat s dítětem o jeho potřebách a jejich naplnění. Jinými slovy – pokud pedagog neumí dobře pracovat s tím, co on sám potřebuje v dané situaci, a není schopen tyto své potřeby naplnit, nebude mít možnost vycházet vstříc potřebám dítěte. Právě proto je první část kurzu zaměřena především na to, **jak rozpoznat vlastní potřeby v konkrétní situaci, jak o nich komunikovat a jak je naplnit ve chvíli, kdy do hry vstupují i kulturní rozdíly.**

Aktivita „strachy a potřeby“:

Jednou z možností, jak pracovat s potřebami, je zaměřit se na okamžik, v němž člověk zažívá nějakou nejistotu nebo nepohodu. Jakmile se skupina shodne na takové situaci, můžeme začít pracovat s tím, co vlastně kdo potřebuje, nebo naopak, z čeho má obavu. Z literatury víme, že mezi strachy a potřebami existuje určitá korelace. Obava nám může signalizovat nějakou nenaplněnou potřebu. Když v dané situaci dokážeme rozpoznat,

co potřebujeme, můžeme si o to snadněji říct, vyřešit situaci tak, abychom své potřeby naplnili (více viz Moree, 2017, Bittl & Moree, 2007).

Pro zjednodušení tohoto vztahu můžeme uvést příklady některých potřeb a obav, které s nimi můžeme spárovat:

Potřeba lásky, náklonnosti	Strach z odmítnutí, vyloučení
Potřeba uznání	Strach z odsouzení
Potřeba orientace	Strach z neznámého, cizího
Potřeba bezpečí, ochrany	Strach ze zranění, poškození
Potřeba autonomie	Strach z nátlaku
Potřeba transcendence	Strach ze smrti a prázdnoty

Moree, D. (2017). Základy interkulturního soužití. Praha: Portál.

Účastníci mohou pracovat s jednotlivými situacemi a zkusit je vyřešit tak, aby byli ve výsledku spokojeni všichni členové skupiny.

Identita:

Identita je z hlediska sociálních věd velmi složitý konstrukt, který má mnoho teoretických východisek. Z hlediska práce ve školách je však podstatné především to, jak lze dětem migrantům i jejich majoritním spolužákům pomoci téma zapracovat do každodenního života ve škole tak, aby nedocházelo ke dvěma extrémům: jednak identitu a její odlišnosti můžeme potlačovat (nepodporujeme dvojjazyčnost, nebereme v úvahu rozdíly apod.), nebo naopak stavět na piedestal (necháme dítě migranta permanentně nosit referáty o jeho zemi původu, vyčleňujeme ho ve jménu práce s odlišností). Mezi těmito dvěma extrémy je potřeba najít rovnováhu tak, aby děti i učitel mohli být v daných situacích spokojeni.

Kulturní rozdíly:

Na rozdíly dané odlišnou kulturou narazíme i ve skupině majoritních dětí – ať už jde o kulturu stolování, přípravu svačiny, ranních či večerních rituálů, slavení nejrůznějších svátků během roku, tak i kultury přípravy do školy a dělání domácích úkolů. Čím odlišnější jsou kontexty, v nichž lidé vyrůstají, tím větší rozdíly se mohou objevit i v každodenním životě. Mohou, ale nemusí – i v tomto bodě záleží na celé řadě dalších faktorů. V rámci kurzu se učíme rozpoznávat, jak se kulturní rozdíly v každodenních situacích projevují, jak je lze identifikovat i jak na ně lze reagovat.

Důležitou otázkou je také to, do jaké míry a v jakých oblastech je přizpůsobení možné, aby do soužití byly zakomponovány potřeby všech zúčastněných a aby toto soužití i posilovalo identitu všech zúčastněných.

Aktivita: Květina identity

Na papír si nakreslete květinu. Každý lístek květiny rozdělte na dvě poloviny. Na každou polovinu okvětního lístku napište z jedné strany, KDO JSEM, a z druhé strany, JAK MĚ VNÍMÁ OKOLÍ. Např.: Jsem žena a okolí mě vnímá jako ženu. Jsem sportovec a okolí mě vnímá jako lenocha. Pište podle toho, co si myslíte. Dostanete dostatek prostoru pro vyplnění květiny.

Lektor zjišťuje, kdo uvedl v květině svou identitu z obecného pohledu – muže, žena, otec, matka. Kdo z pohledu lokální geografie – jsem Pražák, vesničan atd. A kdo z pohledu vyššího správního celku – například Moravák, Čech, Evropan, světoobčan. Pak zjišťuje například uvedené vlastnosti atd. Poté se společně podívejte, v čem se květiny podobají, co máte s ostatními společného.

Tyto vrstvy, nebo role, ale nejsou všechny stejné, některá může být vrozená, ale jiná zvolená, nebo připsaná. Také se nám to může líbit a nelíbit. Zkuste vybrat, která část identity je vrozená a která se vám líbí. Například být sestrou či bratrem. Nebo určete část své identity, která je zvolená a vám samotným se nelíbí. Např. být rodičem nebo role zaměstnance, šéfa, učitele.

Téma identity je velice složité, protože vždy existuje napětí mezi tím, co jsem, a tím, co si o mě okolí myslí. Pokud je mou součástí něco, co okolí nepřijímá dobře, o to větší napětí vzniká. Protože jak vnímání okolí či sebe sama působí na naše emoce, stejně tak působí na emoce dětí. A často mnohem silněji.

Příklady aplikace:

Příklad 1 – strachy a potřeby:

Učitelé se často snaží vymýšlet pro děti a jejich rodiče celou řadu aktivit, potřebovali by uznání a mají pocit, že ho nedostávají. Jakmile si to uvědomí, mohou např. v rámci třídních schůzek zorganizovat s rodiči krátkou besedu o tom, které z nabízených aktivit si cení a proč, nebo co by eventuálně mohli sami nabídnout. Učitelé tak mohou získat uznání a navíc mohou rodiče zapojit do přípravy některých dalších aktivit.

Příklad 2 – identita:

Vietnamská dívka namaluje krásný obrázek, který je něčím zvláštní nebo netypický. Učitelka může obrázek vnímat jako příklad „typicky vietnamské tvorby“ nebo jako „výtvarně nadaného dítěte“. Pokud máme trans kulturní přístup, můžeme se zaměřit na jednotlivce – tedy dál pracovat s talentem konkrétního člověka – a méně na to, zda je to něco „typického“ pro danou skupinu.

3.4. CO JE TO INTERKULTURNÍ PRÁCE? (JANA VLASTNÍKOVÁ)

Interkulturní práce je disciplína v rámci pomáhajících profesí, jejímž cílem je napomáhat odstraňovat sociokulturní a jazykové bariéry při jednání mezi veřejnými institucemi a migranty a přispívat k harmonickému a spravedlivému soužití v kulturně rozmanité společnosti.

V České republice se tato profese rozvíjí od roku 2008 zejména v nevládních organizacích pracujících s migranty, její východiska můžeme hledat v sociální práci, komunitním tlumočení, mediaci, interkulturní komunikaci, migračních studiích a veřejné správě.

Interkulturní pracovník nebo pracovnice poskytují asistenci, včetně tlumočení, při jednání mezi migranty a veřejnými institucemi, podporují soužití majority a migrantů, napomáhají integraci migrantů a migračních komunit do majoritní společnosti.

Interkulturní pracovníci mají, kromě jazykových kompetencí, obvykle také migračskou zkušenost. Díky tomu mohou lépe získat důvěru klienta a stávají se tak klíčovou osobou v dané komunitě. Jsou proškoleni v pobytové problematice a metodách práce s klientem. Jsou tak zárukou, že poskytnuté informace budou relevantní, čímž lze předcházet zneužívání, které migrantům hrozí od zprostředkovatelů či jiných skupin, které těží z jejich neznalosti. Jsou průvodci při procesu integrace, který často nebývá jednoduchý, a také jsou přínosem pro instituce, které jsou ne vždy na jednání s cizinci připraveny. Interkulturní pracovníci a pracovnice jsou často obeznámeni se sociokulturními rozdíly jednotlivých komunit a mohou tak upozornit obě strany na případné nedorozumění.

„Mají ve mně důvěru, protože jsem také Mongolka, a proto se mně nebojí zeptat na různé věci. Nebo pokud vidím, že spolupráce nefunguje, dokážu vysvětlit rodičům fungování systému v ČR, např. že je nezbytné chodit na domluvené schůzky včas.“, uvádí paní Erdenebat, interkulturní pracovnice v mongolském jazyce.

V praxi to znamená, že interkulturní pracovník nebo pracovnice:

- **doprovází cizince na veřejné instituce a úřady**, kde je potřeba vyřídit různé náležitosti spojené se životem v České republice (takovým místem může být například Oddělení azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, které má na starosti agendu povolení k pobytu; cizinecká policie, která vyřizuje například pozvání pro rodinné příslušníky; úřad práce, kde je možné registrovat se jako uchazeč o zaměstnání nebo zažádat o různé příspěvky a dávky; správa sociálního zabezpečení; úřady městské části – anebo matriční či živnostenský úřad; zdravotní pojišťovna; OSPOD; návštěva lékaře či nemocnice nebo **škola a školka, kterou navštěvují jejich děti.**)
- často může pomáhat při jednání s budoucím zaměstnavatelem nebo pronajímatelem bytu nebo **najít vhodný kurz češtiny nebo mimo jiné odkazuje na aktivity nevládních organizací.**

„Interkulturní pracovník přidává klientovi sebedůvěru a tím pomáhá začít řešit problémy, které se bál otevřít. Tím, že má za zády někoho, kdo se více vyzná v životě v ČR, je si při jednání více jistý.“, říká paní Akhmetová, interkulturní pracovnice v ruském a anglickém jazyce.

Během jednání s úředníkem, lékařem nebo **zástupcem školy** interkulturní pracovník nebo pracovnice zpravidla:

- tlumočí
- pomáhá s vyplněním formulářů
- informuje obě strany o konkrétním postupu s ohledem na pobytové oprávnění cizince.

Mnoho nedorozumění pramení především z jazykové bariéry, ale také z neznalosti českého prostředí. Přítomnost vyškoleného profesionála, jakým je interkulturní pracovník nebo pracovnice, v mnoha případech také pomáhá předejít konfliktům nebo přispět k jejich řešení.

Interkulturní pracovník či pracovnice může přichodzí také informovat o jejich povinnostech a právech, poskytuje tedy základní poradenství pro danou oblast. Zároveň vždy pracuje v týmu se sociálním pracovníkem nebo právníkem a může také předat kontakty právě na organizace, které se specializují na práci s cílovou skupinou migrantů.

Jak využít práci interkulturních pracovníků na školách?

Interkulturní pracovníci často působí v mateřských, základních nebo středních školách. Zde asistují při:

- **vyhledání vzdělávacího zařízení**
- **tlumočí během osobních jednání školy s rodinou migrantů – zápis do škol apod., v naléhavých případech mohou také tlumočit po telefonu**
- **vysvětlí rodině fungování českého vzdělávacího systému a školy**
- **přeloží školní řád a další interní dokumenty školy určené rodičům nebo emailovou komunikaci**
- **pomohou s orientací v českém prostředí a v případě potřeby zprostředkují rodině kontakt se sociálním pracovníkem nebo právníkem organizací pracujících s migranty**

Zkušenost ukazuje, že komunikace mezi školou a rodinou cizinců je často nedostatečná, zejména díky jazykové bariéře. Je tedy dobré **zapojit interkulturního pracovníka či pracovníci hned z počátku**, kdy do školy přichází nové dítě s odlišným mateřským jazykem. Někdy jazyková bariéra odpadá, protože mezi školou a rodinou cizinců existuje společný komunikační jazyk. Nedorozumění ale mohou vycházet také z faktu, že vzdělávací systém je v různých zemích odlišný, ale obě strany předpokládají, že vše bude fungovat tak, jak jsou zvyklí.

Často je nutné vysvětlit základní náležitosti:

- organizaci školního roku a prázdniny
- omlouvání nepřítomnosti dítěte
- účel žákovské knížky a způsob komunikace školy

- systém známkování
- fungování školní družiny nebo jídelny
- seznámit rodinu s možností výuky češtiny pro cizince či jiným typem podpory pro děti s odlišným mateřským jazykem

Pokud již od začátku probíhá komunikace za přítomnosti nestranného interkulturního pracovníka či pracovnice, může to v budoucnu usnadnit komunikaci oběma stranám.

Nedoporučujeme pro tento typ jednání využívat rodinných příslušníků, známých rodiny či samotných dětí.

Jak vyhledat interkulturního pracovníka?

Interkulturní pracovníci a pracovnice jsou zaměstnáni v různých organizacích na základě jednotlivých projektů. Nabídka této služby se tedy mění podle jednotlivých dotačních programů. Aktuální informace vám může podat Sdružení pro migraci a integraci:

Sdružení pro integraci a migraci

Baranova 33, Praha 3

Tel: 224 224 379

Email: poradna@migrace.com

Web: www.migrace.com

3.4.1. Příklady dobré praxe interkulturních pracovníků

Následující příklady dobré praxe se nashromáždily během realizace projektu Crossing borders, ale také díky přispění kolegyň, které se interkulturní práci věnují v jiných organizacích.

Většina kazuistik pochází z prostředí základních škol, nicméně jsme se rozhodli zařadit i dvě z mateřské školy, protože se domníváme, že dobře vystihují podstatu role interkulturního pracovníka, a také proto, že poslední předškolní rok se stal součástí povinné školní docházky.

„Byla jsem přizvána na školu, kde se řešil komplikovaný případ dívky z 9. třídy, jejíž výchovu matka nezvládala. Dívka nechodila do školy a k jednání byl přizván OSPOD, dívka měla také svoji kurátorku. Musela jsem matce vysvětlovat řadu kulturních rozdílů (chození včas na schůzky, strukturovanost, co je OSPOD atd.) a také ji informovat o vzdělávacím systému v ČR a povinnostech rodičů. Měla ve mně důvěru, protože jsem také Mongolka. Ve spolupráci se školou jsme dříve zajistili konzultaci s psychologem. Díky tlumočení se také podařilo odhalit, že dívka má již splněnou povinnou školní docházku, a tím pádem může odejít studovat na Střední odborné učiliště obor kuchařka, a její matce nehrozí trestní stíhání. To bylo klíčové, protože dívka byla o hodně starší než její spolužáci, proto nechtěla do ZŠ chodit.“

„Na jedné škole jsem řešila chování dívky, která byla velmi chytrá, šikovná a milá, v předchozích letech prospívala bez problémů. Nicméně poslední měsíce se v prospěchu výrazně zhoršila a začala i pravidelně chybět na vyučování. Škola se proto obrátila na SIMI se snahou najít nezávislého tlumočnicka. Až na této schůzce maminka zjistila, že věci nejsou tak v pořádku, jak doma dcera prezentovala. Prospěch se výrazně zhoršil, hlavně ve stěžejných (a zároveň těžkých) předmětech. A narostla absence. Maminka na schůzce zjistila, že ji dcera doma lže ohledně prospěchu – záměrně neukazovala žákovskou knížku. Zároveň zjistila, že dcera falšuje její a manželovy podpisy, že si sama píše omluvenky a že sama podepisuje různé souhlasy a informativní dopisy určené rodičům. Z mé osobní zkušenosti vím, že mnoho vietnamských dětí překládá svým rodičům, co je psáno v žákovských knížkách. Nebo že si sami předepisují omluvenky a rodiči pak dají jen podepsat.“

Díky schůzce byla maminka poučena, jak moc je důležité denně žákovskou knížku kontrolovat a podepisovat. Z hlediska preventivního předcházení problémům. A že nelze umožňovat dítěti absenci ze školy vždy, když si řekne, že mu není dobře. Dívka začala pravidelně chybět v pátky. A maminka to vysvětlovala tím, že již dostala menstruaci a od té doby má zhoršenou imunitu. Maminka byla poučena, že pokud dítě zůstane doma, musí mít omluvenku od lékaře.“

„Obrátila se na mě jedna maminka s prosbou o asistenci při komunikaci se školkou, kam chodí její syn. Ve školce dali mamince nějaký dokument k podepsání. Maminka, která češtinu moc neovládá, poprosila známou, aby jí obsah dokumentu přeložila. Pomocí známé maminka pochopila, že chtěli syna ze školky vyloučit. Maminka odmítla podepsat dokument, ale podrobnější informace nemohla získat přímo od pedagogického personálu školky kvůli jazykové bariéře. Když se mnou maminka volala, předpokládala, že důvodem jednání školky je rasismus.“

„Po domluvě s maminkou jsem volala do školky, kde jsem poprosila ředitelku o společnou schůzku s ní, s maminkou i s třídními učitelkami. Ředitelka takový návrh velmi uvítala. Na společné schůzce bylo mamince sděleno, že chování syna ve třídě je velice problematické. Syn se často choval agresivně vůči ostatním dětem, učitelky neposlouchal a nezapojil se do společných aktivit a rušil průběh dne. Učitelky se snažily rodiče na tuto situaci víckrát upozornit, ale komunikace s rodinou byla náročná, jelikož nebyl společný jazyk, kterým by se všichni mohli domluvit.“

„Na schůzce vznikl vhodný prostor, aby se učitelky maminky zeptaly na chování malého doma a na jiné důležité informace. Zároveň maminka získala přehled o denním pobytu syna ve školce, o kterém dříve nic nevěděla. Dle učitelek pramenilo agresivní chování dítěte z frustrace, že není schopno komunikace s ostatními dětmi. Ředitelka doporučila konzultaci s psychologem, jehož hodnocení by mohla školka použít pro žádost o přidělení asistenta pro dítě. Maminka takový návrh přivítala, objednala syna k psychologovi, který s rodinou začal pracovat.“

„Pomocí služby nevládní organizace, která se věnuje integraci cizinců, jsem také pomohla zařídit pro chlapce individuální doučování češtiny.“

„Pracovala jsem s rodinou, která se přestěhovala z Ukrajiny do Česka, protože zde otec získal práci a tím pádem povolení k pobytu. Maminka se na mě obrátila s žádostí o pomoc při hledání školy a školky pro jejich dcery. Podle místa bydliště rodiny jsme vyhledali spádovou školu, vyplnily přihlášku a starší dcera následně absolvovala pohovor a nastoupila do 6 třídy.“

„Se školkou byla situace trochu složitější kvůli tomu, že rodina nestihla podat přihlášku v termínu. Ale společně s maminkou jsme vyhledaly školku v blízkosti jejich bydliště a mailem kontaktovali ředitelství každé z nich s žádostí o přijetí. Během týdne se ozvala jedna školka s odpovědí, že mladší dceru rádi přijmou.“

„V případě starší dcery jsme dále jednali s třídní učitelkou, probírali jsme spolu, jak zvládá studium, co je pro ni nejsložitější, jak si cítí ve třídě. Dvakrát jsem rovněž tlumočila na třídních schůzkách.“

„Stejná situace byla s mladší dcerou ve školce. Dvakrát jsme společně navštívily školku – poprvé když se seznamovala s prostředím školky, kde nám paní ředitelka vysvětlila, jak školka funguje, seznámila nás s rozvrhem a pravidly a představila nám paní učitelky. Druhé setkání proběhlo po třídní schůzce.“

„V současné době maminka zvládá komunikovat ve škole a ve školce samostatně, protože již šest měsíců navštěvuje kurz češtiny.“

„Měla jsem klientku, která pro svoje dítě do školy ke svačině připravovala teplou rýži s masem nebo rybou. Děti se mu za to vysmívaly a dítě potom odmítalo jíst ve škole všechno, co je vietnamské. Ve Vietnamu je běžné, že děti dostávají teplou snídani. Po čase se maminka snažila připravit „české svačiny“ – chleba s máslem, ale zase to balila do novin, jako ve Vietnamu. Stejně tak všechny učebnice dávala do obalu z novin, což je ve Vietnamu, kde neexistují plastové obaly na učebnice a sešity, běžné. Paní učitelky to braly jako neplnění rodičovských povinností a zanedbání péče o dítě. Ve škole jsem vysvětlila chování maminky v kontextu vietnamské kultury a maminku zase informovala o českém způsobu. Dobrý úmysl v tomto případě způsobil negativní reakci kvůli nedorozumění, které se díky interkulturnímu pracovníkovi podařilo vysvětlit.“

3.5. VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM (HANA MLYNÁŘOVÁ)

1. Kdo jsou žáci s odlišným mateřským jazykem na českých školách?

Děti, které přicházejí do České republiky ze zahraničí, z kulturně a jazykově odlišného prostředí, v posledních letech mírně přibývá. Podle údajů Českého statistického úřadu ve školním roce 2016/17 navštěvovalo české základní školy 20 237 žáků s jiným než českým občanstvím, což tvořilo asi kolem 2,2 % všech žáků ZŠ. Nejvíce takových dětí je v Praze (cca 40%), velkých městech a průmyslových aglomeracích, což kopíruje místa s největším počtem pracovních příležitostí pro jejich rodiče. Mezi nejčastější země původu patří **Vietnam, Ukrajina, Slovensko, Rusko a Mongolsko.**

**Žák s jiným než českým občanstvím se však automaticky nerovná žák s nedosta-
tečnou znalostí českého jazyka.** Někteří z těchto žáků se v ČR již narodili, absolvovali MŠ a jsou jazykově na úrovni rodilých mluvčích. Jiní přicházejí do ČR v pozdějším věku a nastupují do českých škol s malou nebo žádnou znalostí češtiny – a to nejen do 1. třídy, ale i do vyšších ročníků a někdy i v průběhu školního roku. Kromě těchto žáků – cizinců ale existuje nikoli zanedbatelná **skupina dětí s českým občanstvím, které však česky dostatečně neumějí** – ať již se jedná o děti českých občanů, které vyrostly v cizině, kde se i vzdělávaly, děti bilingvní nebo o děti-cizince, které získaly spolu s rodiči české občanství, ale mají odlišný mateřský jazyk. Podle odhadů je takových dětí na českých ZŠ v současné době asi 10 000, což poněkud mění pohled na statistiky z předchozího odstavce a také na pojem žák-cizinec.

Z pedagogického hlediska totiž není podstatné, jakým pobytovým statutem žák disponuje, ale nakolik ovládá vyučující jazyk. Proto nazýváme tyto žáky, kteří tvoří velmi různorodou skupinu, **žáky s odlišným mateřským jazykem (OMJ).**

Jazyková bariéra je pro vzdělávání žáků s OMJ zásadní překážkou, která může výrazně limitovat jejich studijní úspěchy. Při vzdělávání žáků s OMJ totiž dochází k situaci, kdy se současně učí nový (druhý) jazyk a zároveň se prostřednictvím tohoto jazyka učí ostatní předměty. To klade na učitele i žáky vysoké nároky, neboť jazyk, který vyučující používají při výuce, je složitý a neodpovídá začátečnické úrovni žáků s OMJ, a to již v prvních ročnících ZŠ.

Přesto se však od těchto žáků očekává, že se co nejrychleji zařadí do vzdělávacího procesu. Těmto nárokům jsou schopni dostát, pouze pokud dostanou odpovídající podporu, spočívající především v **systematické výuce češtiny jako druhého jazyka.**

Více informací o žácích s OMJ najdete zde: <http://www.inkluzivniskola.cz/deti-zaci-s-omj>

2. Legislativa v oblasti vzdělávání cizinců

Dne 1. ledna 2008 vstoupila v platnost novela školského zákona (zákon č. 343/2007 Sb.), kterou se mění přístup cizinců ke vzdělávání a školským službám. **Školský zákon ukládá rovný přístup při přijímání ke vzdělání, škola proto musí zajistit cizím státním příslušníkům pobývajícím na území ČR přístup k základnímu vzdělání za stejných podmínek jako občanům ČR, a to aniž by doložili legálnost svého pobytu.**

Na všechny žáky cizince, kteří jsou na území ČR déle než 90 dní, se vztahuje povinná školní docházka a to bez ohledu na to, jakou mají znalost vyučovacího jazyka. Dle platné legislativy by škola měla poskytnout všem žákům podporu podle jejich individuálních potřeb, aby mohli plně rozvinout své schopnosti a studijní předpoklady. Protože základním znakem žáků s OMJ je to, že vyučovací jazyk je pro ně cizím jazykem, neznalost tohoto jazyka je tedy jejich hlavní (a často jedinou) překážkou, která jim brání v zapojení do výuky. **Jazyková podpora – tedy co nejintenzivnější výuka češtiny jako druhého jazyka je tedy logicky tím, co daní žáci potřebují nejdříve a nejvíce.** Naučit se češtinu není záležitostí týdnů ani měsíců. Zahraniční výzkumy ukazují, že osvojit si druhý jazyk na akademické úrovni (což je předpoklad školního úspěchu), trvá 5-7 let. Proto je důležitá především dlouhodobá jazyková podpora, která zvyšuje šance na úspěšné studium žáků s OMJ. **Pro žáky s OMJ je proto nezbytné zajistit prvních několik let podporu ve výuce češtiny jako druhého jazyka.** Jaké jsou aktuální možnosti, které v tomto případě umožňují česká školní legislativa?

A. Jazyková podpora pro žáky s OMJ

Máte-li ve škole žáka s jinou státní příslušností než českou, **má dle zákona nárok na bezplatnou jazykovou přípravu (§20, odst. 5 a 6), kterou má zajistit „krajský úřad příslušný podle místa pobytu žáka ve spolupráci se zřizovatelem školy“.**

Pro děti občanů EU jsou třídy pro jazykovou přípravu organizovány krajem ve vybraných školách v odpoledních hodinách.

Pro děti občanů třetích zemí a také pro azylanty či žadatele o mezinárodní ochranu má být jazyková příprava organizována přímo v kmenové škole, a to buď jako kroužek v odpoledních hodinách, v rámci ŠVP jako volitelný (nepovinný) předmět nebo jako speciální hodiny češtiny jako druhého jazyka v rámci změny rozvrhu.

Tento způsob poskytování jazykové přípravy z § 20 však bohužel nezahrnuje děti s OMJ, které mají české občanství, a také je špatně koordinovaný, nepřehledný a ve svých důsledcích neefektivní.

Více informací najdete zde:

<http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-aneb-cizinci-ve-skole/jazykova-priprava-dle-ss20-sz>

B. Podpora žáků při výuce a nároky na další podporu – §16

Novelizovaný školský zákon 82/2015 Sb. spolu s vyhláškou 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, přináší důležité změny pro všechny žáky, kteří potřebují podporu při výuce. Patří mezi ně také žáci s OMJ.

Podle stupně úrovně ovládnutí českého jazyka lze získat podpůrné opatření od státu v rámci projektových programů. Zákon vyjmenovává podpůrná opatření (PO) v tzv. systému 5 stupňů podpůrných opatření. Podpůrná opatření prvního stupně uplatňuje škola bez doporučení školského poradenského zařízení (ŠPZ), od druhého stupně výš musí mít škola doporučení ŠPZ.

- **V 1. stupni PO** – děti a žáci s pokročilou úrovní češtiny (odhadem úroveň C1 dle SERR a vyšší), kteří potřebují podporu především v jazykovém rozvoji v rámci jednotlivých předmětů.
- **V 2. stupni PO** – děti a žáci s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka (odhadem B1-B2 dle SERR), což vyžaduje individuální přístup a úpravy v organizaci a metodách výuky, v hodnocení žáka a případně využití IVP. Nárok mají např. na 3h ČDJ týdně, nejvýše 120 hod. ročně, úpravu obsahu vzdělávání, speciální učebnice aj.
- **V 3. stupni PO** – děti a žáci s neznalostí vyučovacího jazyka (A0-A2 dle SERR), vyžaduje znatelné úpravy v metodách práce, organizaci a průběhu vzdělávání, úpravě ŠVP, v hodnocení žáka. Rozsah těchto opatření zahrnuje zejména úpravy ve strategiích práce s učivem a úpravy v podmínkách a postupech školní práce a domácí přípravy. Nárok mají např. na 3h ČDJ týdně, nejvýše 200 hod. ročně, úpravu obsahu vzdělávání, sdíleného asistenta pedagoga, speciální učebnice a pomůcky aj.

Více o jednotlivých stupních podpůrného opatření naleznete stránce META, o.p.s.:

<http://www.inkluzivniskola.cz/novela-SZ-2016>

a stránce MŠMT (<http://www.msmt.cz/vzdelavani/16-vzdelavani-deti-zaku-cizincu>).

C. Co zohlednit, máme-li ve třídě žáka s OMJ

Pokud si o novém žákovi chceme udělat komplexní představu, která nám ho pomůže začlenit do výuky do třídy a v širším kontextu celkově do společnosti, první věcí by měl být **audit dovedností konkrétního žáka**, neboť skupina žáků s OMJ je velmi heterogenní a rozdíly mezi jednotlivými žáky mohou být ohromné.

Audit zahrnuje pedagogickou a jazykovou diagnostiku, která je základem účinné podpory. Nejdříve je potřeba se s žákem sejit, nejlépe i s jeho rodiči, a zjistit situaci žáka. Tyto informace doporučujeme sepsat a založit, aby se s nimi mohl seznámit každý pracovník ve škole.

V rámci **pedagogické diagnostiky** zjišťujeme:

- stupeň ovládnutí češtiny
- míru odlišnosti jeho mateřského jazyka od češtiny
- věk, kdy přišel do ČR
- délku pobytu v ČR
- předchozí školní zkušenosti, znalosti, prospěch, školní úspěchy
- dosažené znalosti v jednotlivých předmětech, oblíbený školní předmět
- rodinnou a sociální situaci
- kulturní specifika
- budoucí plány žáka i rodiny
- koníčky, záliby, silné stránky

Jako vodítko, které informace je dobré zjistit od rodičů žáka, může posloužit tento dotazník: <http://www.inkluzivniskola.cz/organizace-integrace-cizincu/priloha-k-prijimaci-mu-formulari>

Při pohovoru je důležité se ujistit, že žák i rodiči všechno dobře pochopili – proto se osvědčilo mít u pohovoru tlumočníka či interkulturního pracovníka – viz stránka SIMI: http://www.migrace.com/cs/clanky/979_nabidka-sluzeb-interkulturnich-pracovniku-na-skolach

Nedílnou součástí pedagogické diagnostiky by v případě žáků s OMJ měla být diagnostika jazyková. V rámci **jazykové diagnostiky** zjišťujeme, nakolik žák ovládá češtinu, jak bohatou má slovní zásobu, zda rozumí instrukcím a pokynům, testujeme všechny řečové dovednosti – porozumění ze sluchu (poslech), mluvení, čtení a psaní (schopnost číst a psát latinkou).

Více informací a materiály k jazykové diagnostice najdete zde:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/jazykova-diagnostika>

Vstupní pedagogická a jazyková diagnostika je dobrým nástrojem k zaznamenání pokroků žáka, na jejich základě ho můžeme také později lépe hodnotit. Pokud budeme pro žáka vypracovávat Plán pedagogické podpory, což doporučujeme, bude pedagogická a jazyková diagnostika jeho součástí a pomůže nám také nastavit individuální vzdělávací cíle a to, za co bude žák hodnocen.

3. Čeština jako druhý jazyk versus čeština jako mateřský jazyk

Výuka češtiny u žáků s odlišným mateřským jazykem má své specifika. Pokud do českého prostředí přijde někdo, pro koho není čeština mateřským jazykem a začne se učit česky, struktura jazyka se mu jeví úplně jinak, než rodilým mluvčím. Proto také výuka musí být uspořádána jinak.

Čeština jako druhý jazyk (ČDJ) a čeština jako jazyk mateřský – „školní čeština“, kterou se děti učí ve školách, je to stále stejný soubor jazykových prostředků se stejnou strukturou i systémem, ale při výuce k němu přistupujeme z jiného úhlu pohledu.

Co je specifické pro výuku ČDJ?

- pro začátečníky používáme učebnice pro češtinu jako druhý jazyk, nikoli učebnice českého jazyka či slabikář
- učíme témata v propojení se slovní zásobou a gramatikou
- v každém tématu propojujeme pokud možno všechny řečové dovednosti (poslech, čtení, psaní mluvení)
- témata vybíráme podle toho, jak jsou praktická a frekventovaná (preferujeme situace, v nichž se žáci s OMJ ocitají, učíme „pro život“)
- zjednodušujeme pravidla, ale mluvíme gramaticky správně
- učíme v kontextu
- parcelace a specifická strukturace gramatiky
- rozlišujeme, co je třeba umět aktivně a co pasivně (čemu stačí rozumět)
- klíčová a nová slova uvádíme nejprve v 1. pádě, popř. v infinitivu, aby si je žák mohl vyhledat
- ověřujeme porozumění, necháme žáka zopakovat, ne pouze odkývat
- učíme žáka užitečné fráze – usnadní komunikaci (kompenzační strategie)
- spolu s jazykem zprostředkováváme také sociokulturní dovednosti

Výuku češtiny jako druhého jazyka by měl mít žák ideálně mimo svou kmenovou třídu v rámci jazykového kurzu nebo doučování tak, aby co nejdříve dosáhl komunikační jazykové úrovně a mohl se alespoň částečně zapojit do výuky ve své kmenové třídě. Čím vyšší hodinovou dotaci dostane a čím dříve, tím rychleji se bude schopen zapojit.

Více o češtině jako druhém jazyce zde: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk>

Zde najdete link na Vzdělávací obsah ČDJ, který byl tvořen pro intenzivní jazykový kurz pro nově přichozí žáky s OMJ, tedy pro začátečníky, a obsahuje 23 témat od seznamování, přes témata vztahující se ke třídě a škole, až po vyprávění a přípravu na vzdělávací oblasti jako je člověk a společnost či člověk a příroda:

<http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jako-druhy-jazyk/vzdelavaci-obsah-cdj>

Pokud hledáte konkrétní návody, jak s výukou začít, aktivity, hry a materiály k výuce ČDJ, najdete je zde: <http://www.inkluzivniskola.cz/cestina-jazyk-komunikace/vyuca-cdj-materialy-tipy>

4. Principy práce s žáky OMJ

Výzvou pro učitele při vzdělávání žáků s OMJ je **skloubit jazykové vzdělávání (rozšíření slovní zásoby, rozvoj akademického jazyka, gramatická pravidla, nácvik komunikačních dovedností) a kutikulární obsah jednotlivých předmětů.**

Na začátku je potřeba zjistit současné jazykové znalosti a jazykové kompetence žáka, abychom mohli lépe naplánovat výuku a stanovit individuální a realistické cíle – jiné budou tyto cíle u začátečníka a jiné u jazykově pokročilého žáka.

Žáci s OMJ jsou schopni pochopit většinu obsahu (vyučující látky) i splnit většinu úkolů, potřebují ale specifickou formu podpory. Nejdůležitější principy by se daly shrnout takto:

- **propojujeme výuku obsahu a jazyka** (při plánování výuky zohledňujeme 2 cíle: obsahový a jazykový. Tj. uvědomit si „*Co chci, aby žáci uměli?*“ a zároveň „*Co chci, aby řekli/psali/četli?*“ – konkrétní slovní zásobu a jazykové struktury/fráze)
- **aktivujeme předchozí zkušenosti a znalosti žáků** (myšlenková mapa, brainstorming, obrázky, video)
 - uvědomit si, na co navazujeme – u žáků s OMJ využívat zkušenosti a znalosti z jejich prostředí a kultury
 - je vhodné aktivovat i mateřský jazyk žáků s OMJ /překlady klíčových slov, práce se slovníkem, dvojazyčné materiály)
- **využíváme grafických vizualizací** (obrázky, grafy, schémata, náčrtky, vizualizované přehledy a tabulky, diagramy)
- **vytváříme prostor pro komunikaci** – skupinová práce
- **vytváříme prostor pro aktivní produkci jazykových dovedností** – mluvení, psaní, čtení (to, co se naučili, použijí, tj. napíšou, řeknou, přečtou)

Dále dodržujeme principy, jako jsou:

- **srozumitelnost** (žák rozumí zadání úkolů)
- **jednoduchost** (vysvětlujeme na jednoduchém příkladu, kterému žák porozumí)
- **kontrola pokroku** (žák si vytváří portfolio, slovníčky atd)

Více o jednotlivých principech se dozvíte zde:

<http://www.inkluzivniskola.cz/principy-prace-s-zaky-na-ZS-SS>

Kde získat více informací?

Pedagogickou podporu při začleňování žáků s OMJ do třídy zajišťuje především organizace META, o.p.s. Ta vytvořila metodický webový portál www.inkluzivniskola.cz, který je tematicky zaměřen na problematiku vzdělávání a začleňování žáků, kteří vyrostli a byli vychováni v kulturně a jazykově odlišném prostředí. Portál je tematicky rozdělen na několik částí a navíc nabízí velké množství metodických a pracovních materiálů ke stažení, příklady dobré praxe, kontakty, odborné studie apod. Pro lepší orientaci na portále si přečtěte toto: <http://inkluzivniskola.cz/jak-se-na-portalu-orientovat>

Další webový portál, který se zabývá podporou pedagogů pro práci s žáky-cizinci je <http://cizinci.nidv.cz/> který je spravován Národním institutem pro další vzdělávání. Na portálu naleznete online poradenství, Krajská centra podpory pro pedagogické pracovníky nebo vzdělávací programy, které se zaměřují zejména na zvyšování kompetencí pedagogů pro práci s dětmi/žáky-cizinci. Kromě školicích akcí se nově akcentuje přímá metodická, informační a organizační pomoc školám. Ve spolupráci s externími spolupracovníky se organizace podílí na metodickém a organizačním řešení konkrétních případů dětí/žáků-cizinců ve školách.

Materiály a didaktické pomůcky naleznete na webové stránce Katalog podpůrných opatření spravované : <http://katalogpo.upol.cz/socialni-znevychodeni/pomucky/4-4-1-1-vyukove-materialy-pro-zaky-s-odlisnym-materskym-jazykem/>. Naleznete zde metody, online zdroje, ale třeba i příklady dobré praxe, či na co dávat pozor.

Mnoho článků, metodických tipů, či materiálů také naleznete na metodickém portálu pro pedagogy www.rvp.cz.

4. DOPORUČENÍ ÚČASTNÍKŮ WORKSHOPŮ

Workshopy probíhaly na dvou zúčastněných školách, Základní škole Kladské a Gymnáziu Evolution Jižní Město. Pedagogové z těchto škol s námi celou dobu projektu aktivně spolupracovali. Jejich doporučení, ohledně praktického využití na workshopu probíraných témat při práci na školách, jsou zásadní při přenosu dobré praxe. Proto vám přinášíme některé z nich.

MGR. KATEŘINA VÁVROVÁ A MGR. ALENA KLEČKOVÁ, ZŠ KLADSKÁ, 9. TŘÍDY

„Po celou dobu projektu jsme se snažili u dětí rozvíjet kompetence k řešení problémů, dále kompetence komunikativní, sociální i občanské. Žáci si měli z projektu odnést širší kulturní povědomí. Považovali jsme za důležité pracovat se strachem i předsudky společnosti – děti si je osvojují prostřednictvím rodiny a médií, snažili jsme se nezobecňovat a spíše děti přimět k ochotě orientovat se v problému a dále se vzdělávat. Vždy jsme reagovali na dotazy, které od žáků přicházely, a tím jsme rozvíjeli diskusi. Přesto jsme se nesnažili hledat řešení za každou cenu, nechávali jsme prostor pro vlastní nápady a řešení žáků s upozorněním, že rychlá řešení bývají lákavá, ale málokdy ta nejlepší. Samozřejmě jsme nezapomínali ani na lidská práva. Rozhodně měli žáci o celý projekt zájem, řada z nich se aktivně zapojovala a ve zpětné reflexi psali pozitivní ohlasy.“

MGR. KOBYLÁKOVÁ A MGR. NOVÁKOVÁ, ZŠ KLADSKÁ, 1. TŘÍDY

„V rámci projektu SIMI jsme uskutečnili mezinárodní den, který byl zaměřený na jednotlivé kontinenty (státy) a jejich kultury. Žáci si mohli vybrat libovolnou zemi, o které museli zjistit několik povinných informací, a to nejenom z geografického hlediska, ale například i kulturu dané země. Žáci měli zároveň za úkol se typicky obléknout pro daný stát a donést případně nějakou pochutinu či suvenýr. Děti se úkolu zhostily s nadšením. Měli jsme ochutnávku států ze všech koutů světa. Děti se opravdu nebály ničeho. Každý žák měl možnost svou zemi odprezentovat a seznámit nás s ní. Ptali jsme se také žáků na rozdíl mezi ČR a jimi vybranou zemí. Na toto byly velmi zajímavé a bystré odpovědi. Žáci se na svůj věk dobře orientují v rozdílech různých zemí. Touto problematikou jsme se opakovaně zabývali v různých situacích napříč všemi předměty. Poté jsme vyzkoušeli těžší otázky, kdy žáci se měli porovnávat ve svých rolích vzájemně. Ptali jsme se, jaký vidíte rozdíl mezi zemí X a Y. Celý projekt se velmi vydařil. Fotografie z tohoto projektu jsou k nalezení na stránkách ZŠ Kladská. Žáci jsou velmi otevření tomuto typu výuky. Baví je to a z naší zkušenosti si toho i nejvíce odnesou (zapamatují), protože to prožijí na vlastní kůži. Každý zde může zažít chvíle svého úspěchu i úspěchu svých kamarádů. Dále je tento druh výuky velmi přínosný v přístupu vzájemné spolupráce a respektování se.“

MGR. DANIEL TARAS, GYMNÁZIUM EVOLUTION JIŽNÍ MĚSTO, TŘÍDA 5.D

„Projekt Crossing borders jednoznačně obohatil mě, jakožto učitele, i samotné studenty, a to hned z několika důvodů. Problematika migrace je totiž dosti široký problém a je tudíž logické, že existuje celá řada úhlů pohledů. V úvodní části projektu proběhlo školení nás učitelů. Zde bych ocenil jednak spoustu zajímavých dat, které nám byly poskytnuty, jednak i cvičení, při nichž jsme se učili bořit předsudky. Problém tzv. „škatulkování“ je totiž problémem celé naší společnosti. Z tohoto problému pak často těží známé populistické tváře naší politiky, které rádi skutečnost překrucují. To je důvod, proč bych význam těchto cvičení chtěl vyzdvihnout. O dopadu předsudků i „škatulkování“ v médiích se studenti dozvěděli během mediálního workshopu, který na škole proběhl v rámci projektu. Mnou získané kompetence ze školení jsem tak využil v hodině, která navazovala na mediální workshop. V hodině si studenti vyzkoušeli, jaké to je, když média mění význam události. Každá skupinka dostala za úkol zpracovat krátkou zprávu ČTK na základě vybraného média. Zcela rozdílné výsledky jasně poukázaly na to, že ne všechna média se o tématech vyjadřují korektně. Studenti se tak naučili, že na články v médiích je potřeba nahlížet kriticky.“

MGR. EVA HAVLÍKOVÁ, ZÁKLADNÍ ŠKOLA KLADSKÁ, 9.A A 9.B

„Na začátku projektu Crossing borders byli žáci seznámeni s tématy migrace a integrace, zažili besedu s hostem migrantem a také se účastnili divadla Dvě na třetí, vystoupení Ztracená. V hodinách dějepisu jsme na tyto aktivity navázali projektem, který se zabýval jednotlivými obdobími československé emigrace za posledních 100 let a který byl rozdělen do čtyř částí.

Nejprve děti vyvodily podle získaných informací z dostupné literatury rozdíly v příčinách emigrace v jednotlivých obdobích. Pro třetí a čtvrtou část projektu vyhledávali žáci pamětníky ve svém okolí a s jejich příběhy seznamovali spolužáky. Výsledky svých pozorování zaznamenali žáci do vlastních prací a poté si je navzájem prezentovali. Žáci o problémech emigrace a migrace diskutovali, sdíleli své prožitky. Uvědomovali si problémy, se kterými se migranti musejí potýkat.

Projekt směřoval k rozvíjení kompetence k řešení problémů, ale i ke kompetencím komunikativní, sociální a občanské. Žáci si z projektu odnesli širší kulturní a historické podvědomí. Pracovali s předsudky ve společnosti a snažili se k nim zaujmout hodnotící stanovisko. Dětem jsem nechávala prostor pro vlastní nápady a hledání různých řešení s upozorněním, že ne všechna se dají realizovat a je nutné zvažovat možnosti. S prací na projektu souvisela i zpětná reflexe, ze které vyplývá, že děti téma zaujalo a přineslo jim mnoho nových poznatků.“

Obecně pedagogové hodnotili zapojení do projektu Crossing borders velmi kladně. Největší úspěch měly pořádané besedy s hostem migrantem. Setkání s někým, kdo zažil migrační proces takzvaně „na vlastní kůži“ se ukazuje přínosné jak pro pedagogy, tak i pro žáky. Dovolujeme si na závěr zveřejnit výrok žákyně ze ZŠ Kladské:

„Bylo to fakt bezvadné, dozvěděli jsme se mnoho zajímavého a otevřely se nám více oči. Fandíme vašemu projektu.“

ZÁVĚR

Na závěr bychom chtěli poděkovat všem zúčastněným, jenž s námi projekt společně utvářeli. Velmi pak oceňujeme zejména praktické rady a náměty pedagogických pracovníků ze dvou zapojených škol, bez jejichž pomoci a aktivního, efektivního a fundovaného zapojení by tato metodická příručka vznikla jen stěží. Stejně tak si ocenění zaslouží i jejich žáci a studenti, kteří v praxi dokázali, že se dá vážné téma pojmout i hravou, interaktivní formou a obstáli v diskusích při hledání odpovědí na výzvy současného světa.

POZNÁMKY:

Metodika vznikla v rámci projektu Crossing borders,
který je spolufinancován Evropskou unií
z Evropských strukturálních a investičních fondů,
v rámci Operačního programu Praha – pól růstu ČR.

www.migrace.com

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION